

De occupy-beweging en het recht om niets te zeggen, of over Bartleby the scrivener

Bart van der Sloot

Als een redelijk succesvolle advocaat zo halverwege de 19e eeuw een praktijk opent op Wall-Street huurt hij twee scribeuten in, Nippers en Turkey, die administratief werk verrichten.[1] Op het bedrijfje, dat voornamelijk hypotheekakten en andere officiële documenten voor welgestelden vervaardigt en kopieert, werkt ook nog het kantoorhulpje Ginger Nut, wiens voornaamste taak het is lekkernijen voor de andere werknemers te halen. Aanvankelijk loopt het kantoor matig; Nippers lijdt aan chronische maagklachten en Turkey is een vriend van de fles, maar na verloop van tijd ontstaat er een merkwaardig evenwicht. 's Ochtends, als hij noch nuchter is, verzet Turkey het werk, terwijl Nippers geïrriteerd en chagrijnig is, en 's middags, als Turkey in besonnen toestand verkeert, is Nippers' maag tot rust gekomen en neemt hij de taken van Turkey over. Op den duur draait het bedrijfje zelfs zo goed dat het tijd wordt voor een uitbereiding.

Bartleby, een slimme, jonge en werklustige knaap wordt ingehuurd om het team te versterken. Het is een aanwinst; Bartleby werkt lange dagen en verzet grote hoeveelheden werk terwijl het niveau onverminderd hoog blijft. De baas kan aanvankelijk zijn geluk niet op, maar na verloop van tijd wijzigt de situatie zich. Als hij vraagt om een stuk kritisch na te kijken antwoordt Bartleby simpelweg 'I would prefer not to.' De baas, die meent dat er sprake is van een misverstand, herhaalt zijn vraag waarop Bartleby op zijn beurt zijn antwoord herhaalt. 'Prefer not to', roept de baas, 'I want you to help me compare this sheet here—take it' en hij legt het stuk papier voor zijn neus. 'I would prefer not to' is het rustige antwoord dat zonder enige vorm van emotie wordt uitgesproken. De baas is perplex maar te gehaast om hierop in te gaan en hij is het voorval eigenlijk al vergeten als hij een paar dagen later zijn hele team bij elkaar roept en Bartleby wederom hetzelfde antwoord geeft. 'Why do you refuse?', vraagt zijn baas, maar Bartleby antwoordt simpelweg met 'I would prefer not to'. Later, als eenzelfde soort scene zich herhaalt, vraagt de baas met nadruk 'You will not?' en Bartleby antwoordt, eveneens met nadruk, 'I prefer not.'

Het drijft de baas tot wanhoop; hij weet niet goed hoe hier op te reageren. Zou Bartleby nu maar expliciet weigeren, dan had hij boos kunnen worden, hem de laan uit kunnen sturen. Terwijl hij de psychologie van Bartleby tracht te doorgronden komt de baas tot zijn schrik tot de ontdekking dat hij eigenlijk helemaal niets weet van zijn werknemer. Hij knoopt een gesprek aan en vraagt naar de persoonlijke geschiedenis van Bartleby: geen reactie. Als hij doorvraagt: 'At present I prefer to give no answer'. Als hij wanhopig vraagt om toch een beetje redelijk te zijn: 'At present I would prefer not to be a little reasonable'. Zowel de baas als de andere werknemers doen een beetje lacherig en beginnen grappenderwijs ook elke vraag en antwoord met 'I prefer'. Als de baas, nadat er weer een aantal dagen zijn verstreken, tegen Bartleby zegt dat hij zal moeten vertrekken uit het bedrijf en hij het wederom met een 'I prefer not' moet doen, roept hij uit 'You must'. Hij krijgt simpelweg geen antwoord. Bartleby blijft op het kantoor zitten, beweegt zich niet en verzet geen werk. 'I would prefer not to quit you', 'No; I would prefer not to make any change', 'I would prefer not to take a clerkship', 'I would not like it at all; though, as I said before, I am not particular', antwoordt Bartleby op alle wanhopige voorstellen van zijn baas.

Bartleby is een man zonder identiteit. Aanvankelijk kopieert hij

nog stukken van anderen, maar later blijft hij slechts roerloos zitten. Hij is, zoals hij zelf zegt, niet particulier, hij is algemeen: een witte bladzijde, een tabula rasa.[2] Door zich niet te verbinden aan het ene of het andere, geen actie, maar ook geen tegenactie te ondernemen of duidelijk protest te laten horen, blijft hij een onbeschreven bladzijde.[3] Juist dit drijft zijn baas tot wanhoop; als Bartleby zich expliciet had verzet, zich had uitgesproken tegen zijn baas of het werk dat hij diende te verrichten, eisen had gesteld of dreigementen had geuit, dan had zijn baas daarop kunnen reageren, zij het door het inwilligen van de eisen, ze te verwerpen, onderhandelingen aan te gaan of desnoods Bartleby te ontslaan. Op onbepaaldheid valt echter niet te reageren; de baas vraagt Bartleby dan ook niet alleen om bepaalde handelingen te verrichten, maar vooral ook om zich in hemelsnaam uit te spreken, om positie te bepalen.

Eenzelfde wanhoop was afgelopen tijd te bespeuren ten aanzien van de Occupy-beweging. Ook bij hen was het niet duidelijk wat hun doel of positie precies was. Ze demonstreerden niet ergens voor, maar ook niet bijzonder ergens tegen. Wanneer er bijvoorbeeld door een journalist wordt gevraagd 'Much has been discussed about the lack of both leaders and demands. Would you mind articulating a list of key aspects of a political platform?' antwoordt een sympathisant: 'The situation is a little bit more complicated than that. These are the early stages of the movement. Things are very messy. There are no leaders and people are arguing about what they really want. But it's growing very, very quickly. They've launched something. You can criticise them about not being clear. But the fact that they don't have any leaders - and for the moment don't have any real demands - is the mysterious part that has allowed them to grow.' [4] Juist deze onbeschrevenheid, deze onuitgesprokenheid, heeft ervoor gezorgd dat de beweging een snelle groei doormaakte; iedereen kan zich er immers bij aansluiten, je hoeft niet ergens voor of tegen te zijn. 'Het bijzondere is dat er niemand is om ze te vertellen wat ze moeten bevechten. Niemand heeft de magische oplossingen en niemand heeft de leiding. De oproep voor Occupy behoort dan ook niemand anders toe, dan aan jou! Neem op je eigen manier deel aan deze oproep. Doe alsof jij zelf de belangrijkste organisator bent. Maak je manifest zoals jij dat wilt. Verspreid het met alle media die je hebt en doe wat jij gelooft dat werkt! Indien je een passie hebt, breng het mee! Dus als mensen je vragen wie er achter de Occupy oproep zit, weet dan dat je kunt antwoorden: "ik".' [5] Door geen eisen te stellen en geen programma te presenteren blijft de tabula rasa onbeschreven; hierdoor blijft de mogelijkheid voor iedereen open dat de bladzijde wordt beschreven met *zijn* utopie en *zijn* idealen.

De essentie van demonstreren zonder doel, zonder eisen en

zonder concrete tegenstander, is dat er nooit eisen kunnen worden ingewilligd, bestreden of verworpen. Bovendien is er geen logisch einde aan de manifestatie verbonden. Dit is overigens niet zozeer een probleem van de demonstranten zelf, maar van de buitenwereld, alhoewel ook deze scheidslijn vervaagt met betrekking tot de Occupy beweging. Normaal zijn het de demonstranten die zich uitspreken voor of tegen iets, zij committeren zich en staan voor een bepaalde zaak, terwijl de niet-demonstranten zich niet specifiek en expliciet voor of tegen uitspreken, maar hoogstens reageren op de uitgesproken standpunten van de demonstranten. Bij de Occupy beweging is het echter andersom; de demonstranten spreken zich principieel niet uit. Het enige natuurlijke onderscheid dat derhalve ontstaat tussen niet-demonstranten en demonstranten is het onderscheid tussen zij die wel wat doen en zich wel uitspreken, die wel 'particulier' zijn, en zij die niets doen en zich niet uitspreken.

Het is veelzeggend dat de verschillende occupybewegingen zich doorgaans in het midden van een stad manifesteren, net als Bartleby die het hart van het bedrijf occupeert. In het midden van de beschaving wordt zo een plek van onbepaaldheid gecreëerd, zonder actie, zonder tegen-actie. Zou men eisen stellen aan de maatschappij, dan wordt in feite haar legitimiteit bevestigd. 'In fact, to appeal to that authority to satisfy the demand would be one way of attributing legitimacy to that authority. So articulating demands that can be satisfied depends fundamentally on the attribution of legitimacy to those who have the power to satisfy the demands.' [6] Bovendien is het juist daarom noodzakelijk niets te eisen, niets te stellen en geen duidelijke kritiek te leveren, daar uitgesprokenheid, bepaaldheid, particulariteit en individualiteit nu juist de essentie van de huidige samenleving vormen.

De gespannen verhouding tussen de Occupy-beweging en de maatschappij is ook in het juridische discours terug te vinden. Omvat het recht op vrijheid van meningsuiting ook het recht om niets te zeggen; kan het recht op betoging een permanent karakter krijgen; mag een protestbeweging zonder leider, aanspreekpunt en verantwoordelijke? De Amsterdamse rechtbank overweegt ten aanzien van deze vragen op redelijk conservatieve wijze: 'De voorzieningenrechter merkt daarbij op dat een extra complicerende factor in dit geheel is dat de 'Occupy'-beweging een beweging is zonder duidelijke structuren, maar een verzameling is van wisselende individuen waarbij het niet eenvoudig is bindende afspraken te maken. De voorzieningenrechter is van oordeel dat op zich niet kan worden aanvaard dat een gedeelte van de openbare ruimte in de stad, waartoe een ieder toegang zou moeten hebben, definitief wordt bezet door een beperkte groep mensen. In zover kan het recht op vergadering en betoging niet strekken.' [7] Toch is het interessant dat veel machtshebbers terughoudend zijn met het inzetten van juridische procedures en het beperken van de betogingen. Net als de baas van Bartleby aarzelen zij om hun macht in te zetten en laten ze de manifestaties voortduren,

om deze hooguit te verplaatsen naar een deel van de stad dat buiten het centrum is gelegen. Hoe dit zal aflopen is nog onbekend. Het lijkt erop dat de beweging langzaam doodbloedt, de samenleving eist immers, zowel in moreel als in financieel opzicht, dat iedereen een doener is en misschien worden de demonstranten zelf ook moe van niets doen. Maar wie weet is er nog hoop voor de demonstranten, wie zal het zeggen?

Misschien kan het verhaal van Bartleby inspiratie bieden. De baas wordt namelijk uiteindelijk hor en dol van hem en besluit niet Bartleby te ontslaan of fysiek te verwijderen, maar om zijn hele bedrijf te verplaatsen en Bartleby alleen achter te laten. Als de baas echter na maanden verneemt dat Bartleby is overleden hoort hij dat deze tot voor zijn dood heeft gewerkt bij een zogenoemde 'Dead letter office' alwaar onbezorgbare post wordt vernietigd. Hij vindt er zijn werk in de beschreven witte bladzijden weer van hun bepaaldheid te ontdoen door ze te verbranden. De baas verzucht: 'Dead letters! does it not sound like dead men? Conceive a man by nature and misfortune prone to a pallid hopelessness, can any business seem more fitted to heighten it than that of continually handling these dead letters, and assorting them for the flames? For by the cart-load they are annually burned. Sometimes from out the folded paper the pale clerk takes a ring: —the finger it was meant for, perhaps, moulders in the grave; a bank-note sent in swiftest charity: —he whom it would relieve, nor eats nor hungers any more; pardon for those who died despairing; hope for those who died unhoping; good tidings for those who died stifled by unrelieved calamities. On errands of life, these letters speed to death.

Ah Bartleby! Ah humanity!

[1] H. Melville, 'Bartleby the scrivener: A Story of Wall Street', 1853. <<http://www.gutenberg.org/cache/epub/11231/pg11231.html>>.

[2] G. Deleuze, 'Bartleby o la formula'. In: G. Deleuze & G. Agamben, 'Bartleby: La formula della creazione', Quodlibet, Macerata, 1993.

[3] G. Agamben, 'Bartleby o della contingenza'. In: G. Deleuze & G. Agamben, 'Bartleby: La formula della creazione', Quodlibet, Macerata, 1993.

[4] <<http://www.aljazeera.com/indepth/features/2011/10/2011-1078196449621.html>>.

[5] <<http://www.occupyamsterdam.nl/bezeten-beweging/>>.

[6] <<http://arcdirector.blogspot.com/2012/02/occupy-as-form--judith-butler.html>>.

[7] LJN: BV9645, Rechtbank Amsterdam, AWB 12/1351 GEMWT.